

Uko Vegter,
Lieselot Smilde,
Rinke van Veen
& Nico Altena

Foto 1. Voorbeeld van een verdroogd heidegebied in Westerwolde (foto: U. Vegter).

Een nieuwe impuls voor verdrogingsbestrijding?

Nieuwe impulsen voor de bestrijding van de verdroging in onze natuurgebieden zijn hard nodig. In Groningen en Noord-Drenthe wordt geprobeerd herstel van natte natuurgebieden te bespoedigen door verdroging tegen te gaan in de bredere context van watersysteemherstel en door de oprichting van een forum, waar provincies, waterschappen en terreinbeheerders elkaar ontmoeten.

In de jaren negentig van de vorige eeuw bestond er veel aandacht voor verdrogingsbestrijding, of in een betere, meer offensieve term 'herstel van vochtige en natte ecosystemen'. Aanleiding vormde het Natuurbeleidsplan van 1990 (Ministerie LNV, 1990). In dit plan werd de achteruitgang van natte natuur in Nederland erkend, hetgeen uiteindelijk leidde tot uitvoering van herstelmaatregelen in meer dan 1100 projecten. Tegelijkertijd werd veel bestaande technische kennis over systeemanalyse, ingreep-effectrelaties en monitoring bijeengebracht in het Nationaal Onderzoeksprogramma Verdroging (NOV) om herstelmaatregelen zo effectief mogelijk te kunnen uitvoeren (van der Veen & Garritsen, 1994).

De aanloop naar deze eeuw gaf een kentering te zien. De aandacht voor het verdrogingsvraagstuk verminderde, onder meer omdat Nederland verschillende keren werd geconfronteerd met grote wateroverlast. Gevolg was dat de verdrogingsbestrijding naar de achtergrond verdween met alle negatieve gevolgen voor de Nederlandse natte natuur. Uit de natuurbalans van het NMP (2003) blijkt dat landelijk momenteel slechts 3% van de verdroogde terreinen volledig is hersteld, terwijl dit in 2000 25% had moeten zijn.

Recentelijk zijn initiatieven genomen om regionaal verdrogingsbestrijding opnieuw impulsen te geven, onder meer in de provincies Brabant, Limburg, Overijssel, Groningen en Drenthe. Nationaal is door LNV

begin 2005 een zogenaamde 'Task Force Verdrogingsbestrijding' ingesteld. Deze heeft tot doel aan de hand van concrete projecten succes- en faalfactoren te benoemen en met voorstellen te komen hoe het herstel van vochtige en natte ecosystemen effectiever is aan te pakken. In deze vernieuwde aandacht legt men veelal een relatie met het nieuwe waterbeleid. Dit vertaalt zich enerzijds in visies voor watersystemen op stroomgebiedsniveau. Anderzijds is er de Europese Kaderrichtlijn Water die zich richt op verbetering van terrestrische ecosystemen in vooralsnog alleen Vogel- en Habitatrichtlijngebieden.

Ook in Groningen en Drenthe had verdrogingsbestrijding onvoldoende resultaat (Provincie Groningen, 2005; foto 1). Dit artikel richt zich op Gronings – Noord-Drentse pogingen vanaf 2003 om herstel van vochtige en natte ecosystemen nieuwe impulsen te geven. Twee aspecten krijgen hierbij specifieke aandacht te weten: (1) de ambitie om herstel van vochtige en natte ecosystemen te benaderen vanuit de

watersysteembenadering en het nieuwe waterbeleid en (2) het communicatief/ bestuurlijke aspect. In dit artikel beschrijven we de Gronings – Noord-Drentse aanpak, en illustreren deze aan de hand van het voorbeeldgebied Lappenvoort/Oosterland, twee polders in de benedenloop van de Drentse Aa.

Gronings – Noord-Drentse aanpak

Hoewel het woord verdrogingsbestrijding nog veelvuldig wordt gehanteerd is, evenals in Brabant (Graafsma, 2005), in de Gronings – Noord-Drentse aanpak een meer toekomstgerichte en brede definitie gehanteerd: het gaat bij herstel van vochtige en natte natuur niet alleen om bestaande verdroogde terreinen, maar ook om een optimale inrichting van het watersysteem in nieuwe natuurgebieden. Om dit te kunnen bereiken is een zogenaamd Verdrogingsforum opgericht waarin de provincies Groningen en Drenthe, de waterschappen Hunze & Aa's en Noorderzijlvest, de terreinbeheerders Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de provinciale landschappen als ook de Dienst Landelijk Gebied zijn vertegenwoordigd.

Doel van het forum is herstel van vochtige en natte natuur effectiever en efficiënter te laten verlopen. Hiervoor zijn korte lijnen tussen de verschillende organisaties nodig met als basis een integrale gebiedsanalyse inclusief uitwerking van maatregelen. 'Korte lijnen' houdt in regelmatig bijeenkomen (ook in het veld!), precies weten wat er speelt en 'elkaars taal' leren spreken. Daarnaast zijn in een plan van aanpak duidelijke doelen geformuleerd, gebaseerd op

Foto 2. Het communicatieve aspect: beraadslaging in het veld (foto: U. Vegter).

een stroomgebieds- en systeemgerichte analyse, en zijn prioriteiten gesteld. Hierin is per stroomgebied aangegeven welke herstelmaatregelen zijn uitgevoerd, welke knelpunten er nog bestaan, welke oorzaken die hebben en wat nog moet gebeuren. De stroomgebiedvisie 'Leven met water' (Grontmij, 2003) en de Europese Kaderrichtlijn Water vormden belangrijke kaders. In het plan van aanpak is voor alle bestaande en nieuwe natuurgebieden per stroomgebied nagegaan waar prioriteiten voor herstel liggen. Hiervoor zijn vijf criteria gehanteerd: (1) moet er nog substantiële grondverruwering plaatsvinden, (2) zijn er belangrijke waterhuishoudkundige ingrepen nodig buiten het natuurgebied, (3) hebben herstelmaatregelen een voldoende hoog ecologisch rendement, (4) zijn er mogelijkheden voor functiekoppeling (natuur, water, recreatie), en (5) kan worden aangehaakt bij lopende planprocessen? Uit de analyse bleek dat er twee soorten gebieden zijn:

A. gebieden waar al dan niet een hoog ecologisch rendement behaald kan worden, en waar door functiekoppeling of het aanhaken bij lopende planprocessen op korte termijn uitvoering van herstelmaatregelen mogelijk is. In deze gebieden moet verdrogingsbestrijding 'meeliften' en het forum waar nodig hulp bieden in geval van concrete problemen.

B. gebieden waar een hoog ecologisch rendement gehaald kan worden maar waar nog grote waterhuishoudkundige proble-

men zijn en/of nog weinig (bestuurlijke) aandacht voor is. Het forum zal zich moeten inzetten om herstel van vochtige en natte natuur in deze gebieden van de grond te krijgen.

Het plan van aanpak is op bestuurlijk niveau ingebracht door het voor te leggen aan de zogenaamde stuurgroep Water 2000+. Dit samenwerkingsverband richt zich op watersysteemherstel en bestaat uit de provincies Groningen en Drenthe, LNV Noord, Rijkswaterstaat, waterschappen en gemeenten (www.groningenleeftmetwater.nl). Het plan heeft een uitvoeringsprogramma opgeleverd voor concrete projecten, waarvan de uitvoering jaarlijks zal worden geëvalueerd. Bestuurlijk is vastgelegd dat jaarlijks voor 400 ha herstelmaatregelen zullen worden genomen, waarvan 300 in Groningen en 100 in Noord-Drenthe. Dit is vastgelegd in de vorm van een actieprogramma in het Regionaal Bestuursakkoord Water dat in september 2005 is ondertekend door provincies, waterschappen en gemeenten. Hierin is verdrogingsbestrijding onderdeel geworden van de bredere waterproblematiek. Herstel van vochtige en natte ecosystemen is vaak goed te koppelen aan andere bestuurlijk relevante opgaven zoals herstel van watersystemen. Door herstel van vochtige en natte natuur als bestuurlijke kans te presenteren in plaats van als een moeilijk, duur en onduidelijk probleem is er veel te winnen.

Om verdrogingsproblemen concreet en tastbaar te maken en vervolgens duidelijke

Foto 3. Beeld van de benedenloop Drentse Aa: de polders Lappenvoort (links van de beek) en Oosterland (rechts van de beek) (foto: archief Waterschap Hunze & Aa's).

oplossingen daarvoor te presenteren zijn bijeenkomsten (deels in het veld) georganiseerd. Tijdens een bijeenkomst in het gebied Lappenvoort/Oosterland bleek dat door uitleg van verdroging, oorzaak en gevolg in het gebied en bij betreffende waterlopen de problematiek ook bij bestuurlijk verantwoordelijken duidelijk werd en ook ging leven.

Het werkelijke succes van het Verdrogingsforum moet zich in de komende jaren gaan bewijzen, de eerste stappen zijn gezet. De combinatie van gebiedsgerichte analyse en prioriteitstelling, korte lijnen tussen organisaties, koppeling met nieuwe ontwikkelingen op het gebied van waterbeheer, recreatie en landschap en het betrekken van bestuurders bij deze aanpak zullen ons inzien de succesfactoren worden.

Lappenvoort/Oosterland: een voorbeeld

Aan de hand van de eerder genoemde vijf criteria is een lijst van gebieden samengesteld waar op korte dan wel middellange termijn extra inspanning is vereist (Provincie Groningen, 2005).

Eén voorbeeld lichten we er uit, te weten het gebied Lappenvoort/Oosterland in de benedenloop van de Drentse Aa (fig. 1 & foto 3). Dit gebied valt in bovengenoemde A-categorie van gebieden met in dit geval ecologische potentie én de mogelijkheid om aan te haken bij bestaande projecten en functies te koppelen.

Het gebied is begin jaren negentig bijna geheel als EHS begreep. Er loopt al langer het project Herstel Benedenloop Drentse Aa, dat beoogt ca 3 km van de oorspronkelijke beekloop te herstellen en aan te koppelen aan het bovenstrooms gelegen, nog intacte deel van de Drentse Aa. De maatregelen zijn in najaar 2005 afgerond, zodat de Drentse Aa tot aan het Paterswoldse meer weer zijn oude bedding volgt. Verder zijn de polders Lappenvoort en Oosterland aangewezen als waterbergingsgebied in calamiteitsituaties (eens per honderd jaar), waarbij de inschatting is gemaakt dat inrichting zodanig kan plaatsvinden dat berging onder zulke condities kan samengaan met de realisatie van door de provincie en de terreinbeheerders geformuleerde natuurdoelen. Hiervoor is bijvoorbeeld de inlaatvoorziening aangelegd op een plek zover mogelijk verwijderd van de meest kwetsbare natuurdoelen. Ook is vastgelegd dat in geval van calamiteiten het gebied eerst met gebiedseigen water volloopt en pas in tweede instantie met water uit de Groninger

Fig. 1. Ligging van het gebied Lappenvoort/Oosterland in de benedenloop van de Drentse Aa-dal.

boezemkanalen, in dit geval het Noord-Willemskanaal.

Kijkend naar de vijf criteria uit het plan van aanpak scoort het gebied goed. De grondverwerving is goed op gang, zij het nog niet helemaal afgerond (1). De bestemming van het gebied voor waterberging heeft de grondverwerving – ook voor de EHS – in een stroomversnelling gebracht. Een belangrijke externe waterhuishoudkundige factor (2) is de grondwaterwinning nabij de Punt (IWACO & Kiwa, 1998). Deze is al in zekere mate teruggebracht; er wordt nu nagedacht over mogelijkheden voor verdere reductie van de grondwaterwinning en uitbreiding van de winning van oppervlaktewater. Er kan een hoog ecologisch rendement worden gehaald (3) doordat vanaf de hogere gronden naar het beekdal herstel van soortenrijke vegetatiegradiënten mogelijk is. Zo komen in het reservaat 't Hemrik nog verarmde vormen van het vroeger aanwezige Blauwgrasland voor. Ook de vondst van Schubzegge (*Carex lepidocarpa*) in het verleden (de Bruijn, 1977) laat zien dat van basenrijke, voedselarme standplaatsen sprake is geweest. Verder zijn er hier bij uitstek mogelijkheden voor functie koppeling (waterberging, natuur, recreatie, herstel landschap) (4) en kan worden aangehaakt op al bestaande plannen voor het gebied (5). Met andere woorden: er zijn goede mogelijkheden voor herstel van vochtige en natte natuur op korte termijn. Toch zijn er ook nog obstakels waarvoor extra aandacht nodig is. Zo blijkt 2,5 hectare van het beekdal indertijd niet als EHS begrensd te zijn, maar wel op een laaggelegen, en daardoor waterhuishoudkundig zeer strategisch gelegen plek te liggen. Deze 2,5 ha dreigen de waterhuishoudkundige herinrichting van een aanzienlijk deel van het 350 ha grote gebied te belemmeren. Door als Verdrogingsforum dergelijke opgaven samen met mogelijke oplossingen bestuurlijk onder de aandacht te brengen is er zicht op het goed en snel wegnemen van dit obstakel. Grondaankoop in het kader van de Robuuste

Verbindingszone Drentse Aa, grondaankoop buiten de EHS om of een oplossing in de sfeer van blauwe diensten zijn in dit geval de mogelijkheden.

Tot besluit

Herstel van natte natuur gaat over de hele linie nog te langzaam, nieuwe impulsen zijn daarom noodzakelijk. Voor Groningen en Noord-Drenthe is een concrete aanpak uitgewerkt om herstel van vochtige en natte natuur krachtadiger en sneller aan te pakken. Deze aanpak biedt nieuwe kansen, heeft gezorgd voor hernieuwde bestuurlijke aandacht en zal zich in de komende jaren verder moeten bewijzen. Wellicht dat deze aanpak kan dienen als inspiratiebron.

Literatuur

Bruijn, O. de, 1977. De zeggen van de Drentse Aa. Deel 2: Carex-flora. Doctoraalverslag Laboratorium voor Plantenoecologie RU Groningen, Haren.

Graafsma, Y., 2005. Brabant doorbreekt impasse verdrogingsbestrijding. De Water, nr. 107, mei 2005/14 - 15.

Grontmij, 2003. Leven met water. Stroomgebiedsvisie noord-oost Drenthe en Groningen. Grontmij Drachten in opdracht van provincie Groningen en waterschappen Hunze & Aa's en Noorderzijlvest.

IWACO & Kiwa, 1998. Naar integraal waterbeheer in het Gorecht, rapport fase 3. In opdracht van Waterbedrijf Groningen.

Ministerie LNV, 1990. Natuurbeleidsplan. Ministerie LNV, Den Haag.

NMP, 2003. Natuurbalans 2003, Rapport 408663008. Milieu- en Natuurplanbureau, Biltoven.

Provincie Groningen, 2005. Achtergrond document Aanpak Verdrogingsbestrijding. Afdeling Landinrichting & Water, Groningen.

Veen, G.J. van der & A.C. Garritsen, 1994. Kennisoverzicht Ecohydrologie, Nationaal Onderzoeksprogramma Verdroging. Een inventarisatie van kennis en expertise op het gebied van ecohydrologie en verdroging. Wageningen.

Summary

A new impulse for wetland restoration?

The approach in the provinces Groningen and northern part of Drenthe as an example

Restoration of desiccated, wet ecosystems in The Netherlands appeared to be less effective than required. Until now 3% of these nature reserves has been restored, where in 2000 restoration of 25% of the area had to be accomplished. In the northern part of the country (provinces of Groningen and the northern part of Drenthe) a new approach has to increase the effectiveness, leading to restoration of 400 hectares dehydrated nature reserve each year. Important is the integrated, area specific system-approach in which elements of the new water policy (f.i. European framework directive) are included. Furthermore better and more intense communication between the organisations involved (provinces, water boards, nature organisations) is a key factor for success. In some areas the approach is already successful. We hope this article can be of inspiration and contributes to a more effective wetland restoration.

Drs. U. Vegter, Waterschap Hunze & Aa's
Afdeling Beleid & Onderzoek
Postbus 195, 9640 AD Veendam
e-mail: u.vegter@hunzeenaas.nl

Ir. L. Smilde, Provincie Groningen
Afdeling Landelijk Gebied & Water
Postbus 610, 9700 AP Groningen
e-mail: l.smilde@provinciegroningen.nl

R. van Veen, Provincie Drenthe
Productgroep Ruimte & Water
Postbus 122, 9400 AC Assen
e-mail: r.veen@drenthe.nl

Ing. N. F. Altena, Vereniging Natuurmonumenten
Postbus 764, 9400 AT Assen
e-mail: n.altena@natuurmonumenten.nl